

o l

Petra Holcnerová

TEXT

Publikace vznikla a byla vydána pod odbornou
záštitou a koordinací:

Centra adiktologie, PK 1. LF UK v Praze a VFN v Praze

Díky finanční podpoře:

projektu Píprava a rozvoj denního magisterského studia oboru adiktologie
CZ.2.17/3.1.00/31430

Evropský sociální fond
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Tento projekt je financován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy.

Výukový text

Alkohol Historie

Autor: Petra Holcnerová

Centrum adiktologie

Obsah

Historie užívání alkoholu	3
Úvod	3
Pořátky užívání alkoholu	3
Užívání alkoholu ve starověku	4
Užívání alkoholu ve středověku	8
Užívání alkoholu během průmyslové revoluce	9
Alkohol a kolonialismus	10
Užívání alkoholu jako léku	11
Vývoj konceptu závislosti	12
Vývoj léčebných postupů	15
Použitá literatura	17

Historie užívání alkoholu

Úvod

Alkohol je nejstarší a také nejvíce užívanou psychoaktivní látkou na světě. Na rozdíl od většiny ostatních psychoaktivních látek je jeho užívání v téměř všech zemích světa legální a jeho konzumace je akceptována (Hundt & Climer, 2009). Užívání alkoholu nabývalo v průběhu historie lidstva i v rámci jednotlivých kultur různých funkcí a podob. Alkohol byl a je dodnes součástí náboženských rituálů, v dřívějších dobách také sloužil jako významný zdroj živin a byl také využíván v medicíně zejména pro jeho antiseptické a analgetické účinky. Nemalý význam má a stále má pro společenský život, protože je ve většině společností využíván jako prostředek k uvolnění tenze a ke zvýšení sociability jeho uživatelů (Edwards, 2004). V historii některých národů můžeme najít období, kdy byl alkohol masivně konzumován, která se střídala s obdobími omezené konzumace, často v důsledku legislativních opatření, které byly reakcí právních orgánů na jeho nadměrnou konzumaci (Hundt & Climer, 2009). V této souvislosti Hanson (1995) zdůrazňuje, že přestože alkohol v průběhu historie byl a je zneužíván malou částí populace, pro většinu ostatních byl a je prospěšný a užitečný.

Počátky užívání alkoholu

Alkoholické nápoje provází lidstvo jeho historií už od pradávna. Nálezy pivních džbánek svědčí o tom, že fermentované alkoholické

nápoje se vyráb ly již v neolitickém období (10 000 BC). První alkoholické nápoje vznikaly fermentací medu a lesních plod (Hanson, 1995). Produkce vína se objevila o n co pozd ji. Zmínky o p stování vinné révy pocházejí již z období kolem 5 000 – 6 000 BC z Mezopotámie (Anderson & Baumberg, 2006). D kazy o p íprav vína lze najít v historii Mezopotámie už kolem roku 3 500 p .n.l.. Z této oblasti se pak o 500 let pozd ji p stování vinné révy rozší ilo do celého st edomo í. P íprava piva a chleba jsou spolu úzce spojeny, protože byly p ípravovány ze stejných surovin. Po átky va ení piva byly na základ starých egyptských hieroglyfických nápis z období 2 000 – 1 500 p .n.l. dlouhou dobu datovány do starov kého Egypta. Teprve b hem 20. století se díky archeologickým nález m z oblasti mezi ekami Eufkrat a Tigris zjistilo, že pivo p ípravovali starov cí Sumerové, Babyló ané i Asy ané již kolem 2 800 p .n.l. (Jen , 1998).

Užívání alkoholu ve starověku

Alkoholické nápoje ve starov ku byly p evážn užívány k desinfek ním ú el m, jako prost edky na posílení krve, podporu kojení i p í úlev mnoha onemocn ních, také byl používán jako ob tina boh m nebo p edk m (Heath, 1995).

V Mezopotámii se o vín a pivu zmi uje Chamurapiho zákoník, který byl napsán kolem roku 2 000 p .n.l.. V n m je v nována dostate ná pozornost produkci a prodeji obou alkoholických nápoj , v etn p edpisu standardních m r, ochrany konzument a odpov dností obsluhy (Heath, 1995). Pivo bylo p ípravováno zejména z je mene, který byl v té dob nejrozší en jší surovinou, a pšenice. K ochucování tehdejších piv se používala r zná ko ení v etn šafránu. V Mezopotámii se pivo vyráb lo za použití „pivních chleb “, které se pekly v hlin ných formách. P í vlastní výrob piva se tyto chleby rozm lnily, smísily s vodou a vzniklá sm s se nechala prokvasit (Jen , 1998).

Ve starověkém Egyptě byly alkoholické nápoje, zejména pivo, užívány pro potěšení, výživu, k medicínským i náboženským účelům (Hanson, 1995). Například lidé pracující na stavbě pyramid dostávali v rámci denního příjmu potravin také určité množství piva. Součástí bylo pivo Egypťany považováno za vzácný dar od boha slunce Rea a boha, který je naučil je pěstovat, nazývali Osiris. Starověcí Egypťané také pili víno, kterému říkali „mýdlo starostí“. Byli zvyklí míchat jeho různé druhy ve velkých amforách, ze kterých ho pak nalévali do jednotlivých šálků (Jen, 1998). Přestože starověcí Egypťané nedefinovali opilství jako problém, v textech z tamní doby lze nalézt varování před nadměrným užíváním alkoholu (Hanson, 1995).

Pro starověké egypty a římany bylo pivo málo chutné a málo alkoholické, a proto se více vnovali produkci vinné révy a výrobě vína „nápoje bohů“, které považovali za vhodnější a lahodnější. Navíc podmínky pro pěstování vinné révy byly na egejském a apeninském poloostrově snazší než podmínky pro pěstování obilovin (Jen, 1998). Masová produkce vína začala na egejském poloostrově kolem roku 2 000 př. n. l.. Pro egypty se užívání vína stalo součástí náboženských obřadů, významným léčivým prostředkem ale také bádžnou součástí každodenního života (Anderson & Baumberg, 2006).

V egejské mytologii bylo víno úzce spjato s bohem vína Dionýsem. Podle jedné tradice se Dionýsos narodil jako syn Semely a Dia. Pověst říká, že když Dionýsos jednou procházel se svou družinou oblečenou do kozích, srnčích a lišáckých kůže, spatřil krásného satyra Ampela (ampelos – vinná réva), který mu tak odtáročoval, že se rozhodl ho vzít ho do své družiny. Ampelos pozvání přijal a za zvuku bubínků a písní s nimi putoval v hojném smíchu a oddával se radostem a rozkoším. Jednou však Ampelos spadl ze splašeného býka a zemřel. Dionýsos žalostně nářikal a ve smutku nasypal kolem jeho mrtvého těla květy. Dionýsos v nářek dojal jeho otce Dia natolik, že se rozhodl Ampela proměnit ve vinný keř, který dává nektar a voní

ze všech kv t nejlépe. Tento ke za al Dionýsos p stovat a víno z n j dávalo jeho družin slastné nadšení (Jen , 1998).

Historici tvrdí, že starov cí ekové byli nejmírn n jší uživatelé alkoholu ze všech starov kých národ . Na tuto skute nost odkazují pravidla zd raz ující st ídmé užívání alkoholu, mezi které nap íklad pat ilo ed ní vína vodou a jeho pití b hem jídla. Jedinou výjimkou z toho pravidla byl dionýský kult, v jehož rámci se v ilo, že práv božské opojení duše vínem napom že, i když jen na krátký okamžik, se spolupodílet na stavu bytí, které p ísluší boh m (Hanson, 1995).

V ímské íši bylo užívání alkoholu podobn populární. Do ímské mytologie pat il také b h vína, kterého ale ímané nazývali Bakchus, a podle jeho jména podobné slavnosti nazývali bakchálie. Zpo átku byl v ímské íši kladen velký d raz na st ídmou konzumaci vína. Poté však co ímané dobyli zbytek apeninského poloostrova a st edomo ské kotliny (509 – 133 p .n.l.), bylo st ídmé užívání alkoholu vyst ídáno nadm rným užíváním alkoholu, které vrcholilo kolem 1. století našeho letopo tu. N kte í historikové tento posun k nadm rné konzumaci alkoholu dávají do spojitosti se sociálním stresem a úzkostí, které byly vedlejším produktem období rychle expanze a urbanizace (Engs, 1995). V té dob se bakchálie rozší ily po celé Itálii, až nakonec byly senátem postaveny mimo zákon. Mezi zvyky podporující nadm rné užívání alkoholu bylo v té dob nap íklad pití na la ný žaludek, vyvolávání zvracení za ú elem konzumace v tšího množství vína a jídla nebo picí hry, zahrnující vypití takového množství íší vína, podle po tu vrženého v kostkách (Hanson, 1995).

Engs (1995) uvádí, že práv každodenní užívání malého množství vína k jídlu v ecké a ímské íši dalo základ dnešním vzorc m konzumace alkoholu typickým pro st edomo ské národy, mezi které bylo postupnou expanzí ecké a ímské íše rozší eno (viz kapitola vzorce užívání alkoholu).

Mezi starovkými národy v severní Evropě zejména Galy, Kelty, Germány a Slované bylo naopak oblíbené pivo, cider (zkvašený jablečný most) a medovina. Typický vzorec konzumace bylo jejich epizodické užívání vedoucí k intoxikaci. Engs (1995) tento vzorec užívání vysvětluje trvanlivostí těchto nápojů, která byla v porovnání s vínem, které vydrželo až jeden rok, omezená, a proto starovští obyvatelé severní Evropy užívali tyto nápoje v hojném množství, když zrovna byly k dispozici. Tento vzorec užívání alkoholu je v porovnání s pitím alkoholu ve středomořských státech pro konzumenty mnohem rizikovější, což autorka také dává později do souvislosti se skutečností, že právě v národech severní Evropy v etn USA, kde velká část obyvatel pocházela ze severní Evropy, vznikala na konci 19. století hnutí podporující omezení konzumace alkoholu jinak nazývaná jako protialkoholická hnutí.

Ve starověku byly alkoholické nápoje, zejména víno a pivo, vnímány spíše jako duševní než materiální pokrm a alkohol měl prominentní roli v náboženském životě. Starovští Íané jej vždy pili při náboženských obřadech i při oslavách významných životních událostí, jakými třeba bylo vítězství v bitvě, narození dítěte i svatby. Kolem roku 1000 př. n. l. Íané považovali středně užívání alkoholu za prokazatel nebe, a díky tomu byla velmi rozšířená jeho každodenní konzumace (Hanson, 1995).

Se začátkem křesťanství začala konzumace vína ovlivňovat učením Nového zákona a nově vznikající křesťanská kultura. Vinná réva se stala v křesťanství symbolem Krista a církve. Jedním ze zázraků, které Kristus během svého života provedl, byla právě přeměna vody ve víno při svatbě v Káni Galilejské. O významu vína v křesťanství svdílí i katolická nauka o „přítomnosti Krista“ v eucharistii (svátosti oltářní), při které je víno vnímáno jako přeměněná krev Ježíše Krista. Zázrak vína je podle vyznávatelů křesťanství předobrazem duše, což nejlépe vystihuje „zázrak přeměny“ neboli transsubstanciaci v křesťanské mši svaté, v rámci které za slov Ježíše Krista „toto jest tělo mé a krev má“, dochází k přeměně chleba v tělo Kristovo a vína

v krev Krista (Jen , 1998). Podle n kterých vyklada Bible v novém zákon Ježíš schvaluje konzumaci vína, ale zároveň se ost e vyhrazuje v i opilosti. Svátý Pavel ve svých zápiscích považuje víno za výtvor Boha, což je pro n j d kazem toho, že víno je z podstaty dobré. Apoštol schvaluje jeho užívání pro zdravotní ú ely, ale na druhou stranu odsuzuje opilost a doporu uje abstinenci pro ty, kte í nejsou schopni ovládat své pití (Anderson & Baumberg, 2006; Edwards, 2004).

Užívání alkoholu ve středověku

Ve st edov ku byly medovina, lidové pivo a víno z divokých plod oblíbené nápoje mezi Slovany, Kelty, Germány, Skandinávci a Anglosasy, zatímco víno bylo populární mezi Románskými národy. Ve 13. století za al být do piva p idáván chmel, který mu zajiš oval lepší chu i trvanlivost. Velkým producentem piva i vína byly kláštery, ve kterých byly zdokonalovány receptury na va ení piva. Se vznikem m st kolem 12. století p evzaly hlavní roli ve va ení piva m sta (Hanson, 1995).

Nejvýrazn jším p ínosem st edov ku v oblasti výroby alkoholických nápoj byla destilace. Do té doby se alkoholické nápoje v podob r zných druh vína a piva vyráb ly p edevším fermentací. Procesem fermentace vzniká produkt s omezeným množstvím alkoholu. Maximální koncentrace získaná fermentací je udávána n co kolem 17 % alkoholu, protože když koncentrace alkoholu dostoupí ur ítého stupn , kvasinky zastaví svoji produkci nebo jsou usmrceny vzniklým alkoholem (Edwards, 2004). Skute nost produkce alkoholických nápoj s omezeným množstvím alkoholu byla zm n na na za átku st edov ku arabskými léka i, kte í zavedli proces destilace do Evropy. P edpokládá se, že znalost destilace do té doby ovládaly ur íté mysticko náboženské kruhy, které si p edávaly tyto p ísn tajené znalosti z u itel na žáky. Historikové vycházejí nap íklad z nápis nalezených v Egypt , na kterých se popisuje výroba pálenky od sb ru hrozn , p es lisování, kvašení až k destilaci. Hrubý popis

destilace i používaných nástroj lze například nalézt ve spisech alchymisty Synesia z 2. – 3. století (Jen, 1998). Se zavedením destilace v Evropě je spojováno jméno Albertuse Magnuse, který poprvé jasně popsal proces, jež umožnil manufakturní výrobu destilovaného alkoholu (Hanson, 1995). Získanému destilátu se připisovala zázračná moc. V té době byl nazýván jako "aqua vitae" neboli voda života a používal se téměř výhradně k léčbě zdravotních obtíží (Edwards, 2004). Většina receptur a postupů jeho výroby pochází od lékárníků a lékařů, kteří také ještě spolu s alchymisty jako jediní měli právo na přípravu destilátů a to až do konce 13. století (Jen, 1998). V souvislosti s morovými rány se někteří obyvatelé evropského kontinentu rozhodli konzumovat mnohem více alkoholu s vírou, že jim budou uchráněni před smrtí morem. Představa o preventivním účinku alkoholu proti moru se v té době odrazila ve vyšší konzumaci alkoholu. Součástí s pivem i vínem se začal pít destilovaný alkohol, který byl do té doby jen výhradně určený pro medicínské účely (Hanson, 1995). Počátek konzumace destilovaného alkoholu znamenal novou éru v užívání alkoholických nápojů, protože k dosažení stavu opilosti bylo potřeba mnohem menšího množství destilátů než je tomu u nápojů vzniklých procesem fermentace. Destilované nápoje měly v porovnání s vínem nebo pivem další výhodu a to v podobě mnohem delší trvanlivosti. Velkou oblibu získaly zejména ve státech severní Evropy, kde kvůli klimatu nebylo možné pěstovat víno (Edwards, 2004).

Užívání alkoholu během průmyslové revoluce

S průmyslovou revolucí je spojen počátek industriální výroby alkoholu a také zlepšení trhu s alkoholickými nápoji, které se staly díky destilaci trvanlivější a tím pádem i skladovatelnější. Alkoholické nápoje začaly být v té době dostupnější, silnější a levnější než kdy dříve, což se samozřejmě odrazilo ve vyšší konzumaci alkoholu v Evropě, a to zejména mezi pracujícími lidy ve městech. Rozšíření konzumace mělo za následek změnu pohledu ve společnosti na opilost,

kteřá se stala ve ejnou záležitosť a za ala být více asociovaná s chudobou (Anderson & Baumberg, 2006). Nej ast ji uvád ným p ípadem z této doby je tzv. gin mánie ve Velké Británii datující se od konce 17. století do za átku 18. století, kteřá se objevila v d sledku nadm rné sklizn obilí (základní suroviny ginu) a zákazu dovozu alkoholu z kontinentu. Nadm rná produkce levného ginu v té dob vedla k jeho masivní spot eb , kteřá se zase projevila ve zvýšeném výskytu opilství. Na tato alarmující fakta reagoval anglický parlament n kolika legislativními úpravami (Edwards, 2004).

Podobné „alkoholové epidemie“ doprovázené legislativními úpravami produkce, prodeje a užívání alkoholu se v pr b hu 18. a 19. století vyskytovaly v dalších evropských státech a v USA. Zejména v anglicky mluvících zemích a ve skandinávských zemích, vznikala jako reakce na období nadm rné konzumace hnutí prosazující umírn nost v užívání alkoholu. V zemích, kde tato hnutí byla nejsiln jší (USA, Finsko, Rusko), docházelo k omezenému nebo úplnému zákazu užívání alkoholických nápoj (Anderson & Baumberg, 2006). Nejznám jší p íkladem zákazu užívání alkoholu byla prohibice v USA zavedená v letech 1920 – 1933. Zpo átku bylo toto opat ení úsp šné v omezení konzumace alkoholických nápoj , ale na konci 20 let se op t za ala ilegální konzumace alkoholu pomalu zvyšovat. Prohibice byla nakonec zrušena ne tolik proto, že nevedla k zabrán ní konzumace alkoholu, ale proto, že se v souvislosti s hospodá skou krizí, zapo átou kolem roku 1929, zm nily priority. Vláša Spojených stát amerických si totiž od znovuzahájení výroby alkoholu slibovala vytvo ení nových pracovních míst a posílení státního rozpo tu z daní plynoucích z prodeje alkoholu (Blocker, 2006; Mann et al., 2004).

Alkohol a kolonialismus

V souvislosti s historií alkoholu bývá zmi ováno období kolonialismu, které mimo jiné p ineslo a p edstavilo obyvatel m nov objevených území alkoholické nápoje. V n kterých kulturách latinské Ameriky

byly používány fermentované alkoholické nápoje. Například Aztékové v Mexiku připravovali pulque z kvašené šťavy rostliny agáve. Pulque sloužilo pro obyčejný lid jako zdroj výživy a pouze kněží a staří muži ho mohli pít ve vyšších koncentracích za účelem navození opilosti. Inkové zase pili pivo připravené z kukuřice, které nazývali chicha. Naopak národy v Oceánii a ve vlně severní Ameriky alkoholické nápoje neznaly a poprvé jim byly představeny právě evropskými kolonizátory. Představení nových a silnějších alkoholických nápojů v období, kdy vlně domorodci musela zároveň elitě změnit jejich životního stylu v důsledku Evropské kolonizace, se projevilo vlně kterých kulturách ve výrazném nadužívání alkoholických nápojů, které lze sledovat u předvodních obyvatel USA a Austrálie až dodnes (Frank et al., 2000; Heath, 1995).

Nejčastěji je v literatuře uváděn osud indiánských kmenů v severní Americe. V této části kontinentu byl alkohol představen Brity a Francouzy. Od konce 17. století byl destilovaný alkohol, zejména rum, důležitou obchodní surovinou s Indiány. Ne všechny indiánské kmeny přijaly alkohol a ne všechny ho užívaly v nadměrných dávkách. V kmenech, kde si alkohol našel své příznivce, byl konzumován za účelem intoxikace. Tento vzorec předvodní obyvatelé přebírali od evropských kolonizátorů, kteří v té době užívali alkohol v hojné míře. Užívání alkoholu vedlo k narušení normy společenského chování v indiánských komunitách a podnětovalo násilné chování a časté konflikty jak v rámci jednotlivých kmenů, tak i mezi nimi. Příslušníci kmenů za alkohol rozprodávali své bohatství, což vedlo k postupnému chudnutí kmenů, které mělo negativní dopad na způsob života, s jakým se předvodní obyvatelé vyrovnávali s kolonizací (Beauvais, 1998; Frank et al., 2000).

Užívání alkoholu jako léku

Alkohol byl odedávna používán k léčebným účelům, o čemž svědčí již zmíněvané předvodní užívání destilátů jako léku ve středověku (Jen ,

1998). V 18. a 19. století však začal alkohol zaujímat mezi léčebnými prostředky významné místo. V té době byl masivně předepisován na horečky, zápal plic, chřipku, malárii i tyfus. Byl také běžným lékem na různé zhoubné nemoci. Zastáncem využití alkoholu v medicíně byl John Brown, který ve své knize z roku 1780 popisuje dva základní typy nemocí – stenické a astenické nemoci a pro obě doporučuje léčbu alkoholem. Brown tak svým nadšením pro léčebné využití alkoholu podpořil předepisování alkoholu i dalšími lékaři. V léčebných záznamech té doby lze například najít, že tyfová horečka byla léčena astým podáváním Brandy nebo Whisky a to v dávkách až 400 ml během 24 hodin nebo bylo doporučováno každodenní pití sklenice portského v případě nehojící se rány. V průběhu 19. století se postupně v lékařské literatuře objevovaly zmínky o tom, že asté předepisování užívání alkoholu může vést ke vzniku závislosti, a vedení nemocnic se začalo stávat na to, že terapie alkoholem začíná být pro nemocnice finančně náročná. Opuštění léčby alkoholem však bývá dáváno spíše do souvislosti s objevem moderních účinných léků, zejména sulfonamidů a penicilínu (Edwards, 2004).

Vývoj konceptu závislosti

V průběhu historie užívání alkoholu byla opilost a nadměrná konzumace alkoholu vždy doprovázena veřejným nesouhlasem. V náboženské terminologii byla označována jako hřích a morální selhání. Teprve až na konci 18. století a na začátku 19. století začalo být vysvětlováno nadměrné užívání alkoholu jako důsledek ztráty kontroly. Nové pojetí nadměrného užívání alkoholu jako závislosti je popisováno Thomasi Trotterovi a Benjaminu Rushovi, kteří argumentovali tím, že za nadměrným užíváním alkoholu stojí oslabená vůle. Slovo alkoholismus bylo poprvé použito Magnusem Husem kolem roku 1849 v jeho knize „Alkoholismus Chronicus“ (Chronický alkoholismus). Husův termín použil ve významu patologických symptomů, které se vyvinou u osob v důsledku

dlouhodobé konzumace nadměrného množství alkoholických nápoj (Glaser, 1995).

V 19. století převládaly dva koncepty vysvětlující vznik alkoholismu (a) koncept propagovaný protialkoholickými hnutími a (b) teorie degenerace.

Integrální součástí konceptu závislosti propagovaným v 19. století protialkoholickými hnutími v Evropě a v USA, kde nadměrná konzumace alkoholu byla typická v chudých rodinách z pracující třídy, bylo alkoholové bažení a odvykací symptomy. Koncept závislosti propagovaný tímto hnutím však vysvětloval vznik závislosti na alkoholu pouze v důsledku nadměrné konzumace alkoholu a opomíjel skutečnost, že vývoj alkoholismu je také dán zejména individuálními charakteristikami konzumenta (Mann et al. 2000).

Teorie degenerace zase předpokládala, že biologické faktory, toxické vlivy prostředí nebo morální zlovyky mohou spustit kaskádu sociálních, morálních a zdravotních problémů, mezi které byl zařazen i alkoholismus, a které se v další generaci zdědí a postupně vedou k zániku rodu (Mann et al. 2000).

Na základě prvních teorií vysvětlujících užívání alkoholu v důsledku nemoci vznikly v USA a poté v Evropě první dobrovolná nápravná zařízení pro nadměrné uživatele alkoholu. Tato zařízení začala být na počátku 20. století postupně zavírána jednak díky tomu, že nedokázala poskytnout řešení problémů s alkoholem, ale také proto, že se této problematice díky prohibici a dalším podobným hnutím přestala vnovat pozornost (Edwards, 2004).

Ve 40 letech 20. století však došlo k opětovnému vzrůstu zájmu o nadměrné užívání alkoholu v USA, kde bylo v roce 1942 založeno Centrum pro alkoholové studie (Yale Centrum for Alcohol Studies). Na tomto pracovišti také působil E. M. Jellinek, který v roce 1960 vydal knihu „Alkoholismus jako nemoc“ (The Disease Concept of Alcoholism), ve které v té době shromáždil všechny dostupné

v decké informace o tomto fenoménu. Po vydání knihy p estala být zpochyb ována teorie alkoholismu jako nemoci a za ala být p íjímána odborníky a širokou ve ejností (Page, 1997).

Edwards (2004) stanovuje 4 hlavní d sledky p íjetí konceptu alkoholismu jako nemoci:

a) Prvním p ínosem bylo odd lení užívání alkoholu od alkoholismu. D íve se totiž m lo za to, že užívání alkoholu m že u každého lov ka vést k alkoholismu. Díky konceptu nemoci za al být vývoj alkoholismu vysv tlován spíše na individuální rovin , protože se za alo p edpokládá, že rozvoj alkoholismu je úzce spjat s ur ítými genetickými a osobnostními charakteristikami jeho konzument . Odd lení t chto dvou jev vedlo ke zmírn ní strachu z ú ink alkoholu. Výrobci alkoholu p estali být obvi ování za vznik a podporu alkoholismu a samotné vlády skon ily s legislativním omezováním dostupnosti alkoholu v zájmu ob an .

b) Druhým významným p ínosem byl vznik nových lé ebných za ízení a klinik orientujících se na lé bu závislosti na alkoholu. Postupem asu také za ala být díky novému pojetí alkoholismu jako nemoci lé ba alkoholismu hrazena z ve ejného zdravotního pojišt ní.

c) P íjetí konceptu alkoholismu jako nemoci vedlo také k tomu, že osoby se syndromem závislosti na alkoholu p estaly být považovány za špatné lidi a uzdravující se jedinci za alí být pozitivn p íjímání ve ejností jako hodnotní lidé. D) Posledním významným d sledkem uznání alkoholismu jako nemoci bylo nalezení jednozna ného ešení problémového pití a to v podob abstinence. Celoživotní abstinence za ala být v odborné ve ejností od 60 let minulého století podrobována velké odborné diskuzi. V této souvislosti je nutné zmínit studii manžel Sobellových publikovanou v roce 1973, která p inesla v decké d kazy o možnosti kontrolované pití i pro osoby s anamnézou závislosti na alkoholu. Tato diskuze byla nakonec uzav ena na p elomu století tím, že n kte í odborníci za alí nabízet jako jeden z lé ebných cíl kontrolované pití, protože je tím zvýšena

možnost do lé by p ívést ty uživatele, kte í necht jí zcela p estat pít alkoholické nápoje, a pro které požadavek abstinence nabízený tradi ními programy m že být práv jednou z p ekážek ve vyhledání lé by. V p ípad nemožnosti udržet kontrolované užívání alkoholu pak obvykle odborníci zahájí diskuzi o zm n lé ebného cíle ve prosp ch abstinence (viz také kapitola lé ba) (Marlatt & Witkiewitz, 2002; Owen & Marlatt, 2001).

Vývoj léčebných přístupů

Ruku v ruce s rozvojem konceptu alkoholismu jako nemoci šel i rozvoj lé ebných p ístup pro problémové uživatele alkoholu. Myšlenka, že nadm rné užívání alkoholu je stav, který pot ebuje zásah léka e, se poprvé objevila v 18. století v dob osvícenství. Tento myšlenkový proud s sebou nesl odklon od náboženství a kladl d raz na rozum, což se projevilo i v oblasti problémových uživatel alkoholu, kde za ala být zastávána teorie, že nadm rné užívání alkoholu lze zm nit racionálními zásahy (Baumhol & Jaffe, 2001). Edwards (2004) v této souvislosti zmí uje dv hlavní osobnosti propagující tento p ístup – Benjamina Rushe a Thomase Trottera. Jejich pokrokové myšlenky však nenacházely mezi tehdejšími psychiatry, kte í zastávali názor, že je t eba osoby závislé na alkoholu zav ít do ústav í nápravných za ízení, dostatek pozornosti. V pr b hu 19. století se již za aly otevírat první lé ebné ústavy pro tento typ klientely. Lé ebné programy v té dob se podstatn lišily podle toho, pro kterou socioekonomickou vrstvu byly ur eny. Pro pacienty z vyšší spole enské vrstvy, kte í si za lé bu platili, byl vytvo en promyšlený terapeutický program využívající modlitby, relaxace, elektrolé bu, turecké lázn , hypnózu i k ru strychninovými injekcemi. Naopak pro pacienty z nižších t íd, kte í si placenou lé bu nemohli dovolit, existovala pouze nabídka uzav eného ústavu, ve kterém nebyl v nován prostor tehdejším terapeutickým metodám a který se svojí charakteristikou blížil spíše pracovním tábor m. B hem pracovního týdne museli hospitalizovaní pracovat 6 8 hodin denn , p í práci byli spoutaní a jídlo jim bylo

pe liv odvažováno. Doporu ená délka lé by osob závislých na alkoholu byla v té dob kolem p ti až deseti let. Vzhledem k výše popsaným charakteristikám asi nikoho nep ekvapí, že málokdo cht l tuto formu lé by podstoupit dobrovoln a v tšina pacient se v t chto „lé ebných ústavech“ ocitala nedobrovoln na základ legislativních opat ení. Na za átku 20. století došlo ke zm n lé ebných p ístup spo ívajících p edevším v dlouhodobé izolaci pacient , protože se zjistilo, že tento typ lé by je drahý a navíc pom rn neefektivní.

V historii lé by alkoholismu, zejména v první polovin 20. století, se lze setkat s mnoha zajímavými lé ebnými metodami. Jednou z nich bylo například podávání opiátu Apomorfinu za ú elem vyvolání zvracení a tedy averzivního podmín ní užívání alkoholu. Další specifickou lé ebnou metodou byla lé ba dvojmocným chloridem zlata, LSD, využití elektrokonvulzivní terapie i provedení chirurgických zásah do mozku prost ednictvím prefrontální leukotomie (Edwards, 2004).

Významným mezníkem v lé b alkoholismu byl v roce 1935 vznik organizace Anonymních alkoholik , která byla založena Williamem G. Wilsonem, který m l sám problémy s užíváním alkoholu. Anonymní alkoholici vznikli p vodn ve Washingtonu v USA, v pr b hu století však za aly jejich pobo ky vznikat po celém sv t (Alcoholics Anonymus world Services, 1989).

V souvislosti s rozvojem psychoterapeutických p ístupu se v lé b alkoholismu za aly využívat jednotlivé psychoterapeutické sm ry, které vytvo ily vlastní teorie o vývoji alkoholismu. V sou asné dob jsou nejvíce užívané kognitivn behaviorální sm ry a terapie zam ená a na posílení motivace (viz kapitola lé ba).

Použitá literatura

Anderson, P. & Baumberg, B.(2006). Alcohol in Europe. London: Institute of Alcohol Studies.

Alcoholics Anonymus world Services (1989). Anonymní alkoholici, New York: Alcoholics Anonymus world Services, inc.

Baumhol, J., & Jaffe, J. H. (2001). History of the Treatment in the United States. In R. Carson DeWitt (Ed.). *Encyclopedia of Drugs, Alcohol, and Addictive Behavior*. USA: Macmillan Reference USA.

Beauvais, F. (1998). American Indians and alcohol. *Alcohol Health and Research World*, 22, 253 259.

Blocker, J. S. (2006). Kaleidoscope in motion. Drinking in the United States, 1400 – 2000 In M. P. Holt (ED.) *Alcohol: Social and Cultural history*. (pp. 225 – 240) Oxford: Berg.

Edwards, G. (2004). Záhadná molekula. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Engs, R. C. (1995). Do traditional western European drinking practices have origins in antiquity? *Addiction Research*, 2, 227 239.

Frank, J. W., Moore, R. S., & Ames, G. M. (2000). Historical and cultural roots of drinking problems among American Indians. *American Journal of Public Health*, 90(3), 344 351.

Glaser, F. B. (1995). Alcoholism: Origin of the Term. In J. H. Jaffe. *Encyclopedia of Drug and Alcohol*. (pp. 97 – 100). USA: Simon & Schuster Macmillan.

Hanson, D. J. (1995). Preventing Alcohol Abuse: Alcohol, Culture, and Control. Westport, CT: Praeger.

Heath, D. B. (1995). Alcohol: History of drinking. In J. H. Jaffe. *Encyclopedia of Drug and Alcohol*. (pp. 70 – 78). USA: Simon & Schuster Macmillan.

Hunt, S. & Climer, J. (2009). Alcohol. In G. L. Fisher & N. A. Roget (Eds.) *Encyclopedia of Substance Abuse Prevention, Treatment, and Recovery* (pp. 30 34). Thousand Oaks, CA: Sage.

Jen , F. (1998). Alkohol jako lék. Praha: Volvo Globator.

Mann, K., Hermann, D., & Heinz, A. (2000). "One Hundred Years of Alcoholism: the Twentieth Century." *Alcohol and Alcoholism*, 35(1), 10 15.

Marlatt, G. A., & Witkiewitz, K. (2002). Harm reduction approaches to alcohol use: Health promotion, prevention, and treatment. *Addictive Behaviors*, 27, 867 – 886.

Owen, P., & Marlatt, G. A. (2001). Should Abstinence Be the Goal for Alcohol Treatment? *The American Journal on Addictions*, 10, 289 295.

Page, P. B. (1997). E. M. Jellinek and the evolution of alcohol studies: a critical essay. *Addiction* 92, 1619 1637.

Sobell, M. B., & Sobell, L. C. (1973). Individualized behavior therapy for alcoholics. *Behavior Therapy*, 4, 49–72.

